

Kronika Maximiliana viteza Hoena je zelo izčrpen vir za zgodovino Vojnega arhiva, a hkrati omogoča tudi vpogled v širše družbeno dogajanje, ki je večkrat usodno vplivalo na delovanje arhiva – vojna, pomanjkanje, politične spletke, vsakdanje skrbi ljudi ipd. Kronika je pisana v strokovnem jeziku z rahlo primesjo kritične distance in ironije, brez olepšav ali prikrievanja neprijetnih peripetij. Čeprav ni bila pisana za objavo, je primerno in zanimivo čtivo ne samo za profesionalne zgodovinarje, temveč tudi za širšo publiko.

Boštjan Zajšek

Franca Tissi, *Le pergamene dell'Archivio capitolare di San Giusto martire di Trieste* (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, Vol. CXV-2 della Raccolta, LXIII-2 della Nuova Serie), Trieste, 2015, 207 strani.

Tržaška serija *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* (v nadaljevanju: AMSI), ki izhaja že vse od leta 1829 in s svojimi prispevki pokriva razne družboslovne teme z območja Istre, predstavlja poleg *L'Archeografo Triestino* eno od dveh ključnih tovrstnih periodik za istrski prostor. V okviru CXV. letnika (n. s. LXIII) je izšla tudi posebna, dodatna številka, v kateri je tržaška zgodovinarica in paleografinja Franca Tissi predstavila popis 614 dokumentov (od tega 613 pergamentov) tržaškega kapiteljskega arhiva. Popis predstavlja nekakšen suplement k avtoričinemu obsežnemu prispevku o stanju celotnega tržaškega kapiteljskega arhiva, ki je bil objavljen leto pred tem (Frana Tissi, *I fondi archivistici dell'Archivio capitolare di San Giusto martire: Riordinamento storico e inventariazione*. AMSI CXIV, n.s. LXII (2014), str. 51–108). Omenimo tudi katalog z razstave iz leta 2003, ko so bili določeni dokumenti tudi razstavljeni – *Pergamene, codici e carte dell'Archivio capitolare di San Giusto: Mostra documentaria per il secondo convegno ecclesiale La chiesa di Trieste tra storia e profezia* (ur. Roberto Ghebraz, Franca Tissi Santorini), Trieste 2003.

Potrebno je omeniti, da ne gre za prvi tovrstni nabor dokumentov tržaškega kapiteljskega arhiva. Že pri zgodovinarju Pietru Kandlerju in njegovi izdaji virov za zgodovino Istre, *Codice diplomatico istriano*, se srečamo z določenimi dokumenti, prvega popisa pa se je lotil paleograf in diplomatik Angelo Marsich. Pripravil ga je za svoj prispevek »Regesto delle pergamene conservate nell'Archivio del reverendissimo Capitolo della Cattedrale di Trieste«, ki ga je objavil med letoma 1877 in 1885 v že omenjeni seriji *L'Archeografo Triestino*, vključil pa je tudi transkripcije določenih dokumentov. Sledil mu je Luigi Parentin, ki je s svojo objavo »Regeste di 85 documenti inediti nell'Archivio Capitolare di Trieste« v letih 1965–66 v *L'Archeografo Triestino* še dopolnil Marsichevo delo.

Čemu torej priprava vnovičnega popisa? Razlogov je več in o njih spregovorita odgovorni urednik Giuseppe Cuscito v spremni besedi ter avtorica v uvodni študiji k dokumentom. Ključen razlog za vnovično oblikovanje regist je bila reorganizacija arhivskega gradiva. Do 19. stoletja so bili dokumenti sistematično urejeni v zakristiji, ko pa so v 20. stoletju začeli s preurejanjem ter obnovo katedrale, je bila omara, ki je služila za hrambo dokumentov, uničena, z njo pa tudi ureditev in notranja struktura fonda. Dodaten razlog za reorganizacijo je bila tudi vnovična pridobitev določenih dokumentov tekom 19. in 20. stoletja, ki so bili smatrani za izgubljene in posledično niso bili vključeni v dosedanja dva popisa gradiva. Temu lahko dodamo tudi podatek o časovnem obsegu ohranjenega gradiva – dokumenti so nastali v času med 12. in 20. stoletjem in zaradi pomanjkljivo ohranjenega tržaškega škofijskega gradiva, ki je kar nekaj stoletij

mlajši od kapiteljskega, predstavlja slednji ključen element pri obravnavi tržaške (cerkvene) zgodovine.

Dokumenti, ki so zajeti v popisu, posegajo na najrazličnejša področja. Zelo velik del korpusa dokumentira materialno stanje kapitlja; sem sodijo vse kupoprodajne ter najemniške pogodbe, razna dovoljenja za spremembo namembnosti nepremičnin ali obdelovalnih površin v lasti kapitlja, podelitve desetih kapitlju s strani škofa itd. O imetju kapitlja prav tako poročajo razne oporoke, s katerimi so Tržačani kapitlju zapustili nepremičnine, polja, vinograde, oljčnike ter tudi denar, v zameno pa so želeli, da se jih pri mašah spominjajo ter jih priporočajo Bogu.

Z vidika delovanja tržaškega kapitlja so zanimiva tudi imenovanja župnikov ter vikarjev, saj je kapitelj užival pravico do imenovanja župnika oziroma vikarja v določenih župnijah tržaške škofije.

Veliko dokumentov, predvsem iz tistih stoletij, ko nam umanjka gradivo v škofijskem arhivu, je pomembnih tudi za zgodovino tržaške škofije – katedralni kapitelj, poimenovan po mučeniku sv. Justu, je namreč ena najstarejših institucij v Trstu. S tega vidika so pomembne razne papeževe bule, ki skupaj z dokumenti patriarhov zadevajo predvsem volitve ter imenovanja tržaških škofov, vključujejo pa tudi razne rzsodbe, regulacije ter potrditve predhodnih pridobitev. Tovrstnih dokumentov je veliko predvsem za obdobje 14. in 15. stoletja, ko so papeži pogosto posegali v volitve škofov. O odnosu z rimsko stolico govorijo tudi razna poročila o plačilu papeškim legatom.

Majhen del gradiva prinaša tudi informacije o zgodovini tržaških frančiškanov. Nekateri od teh dokumentov so bili v preteklih desetletjih že obdelani in zadevajo odnose med frančiškani kot prišleki v mestu ter domačim kapitoljem, med katerimi je v drugi polovici 13. stoletja prihajalo do trenj glede pravic in pristojnosti. Temu dodajmo še oporoke, katerih meščani določen del imetja zapuščajo tudi frančiškanskemu samostanu.

Če vzamemo v ozir tudi naravo delovanja kapitlja ter že našeta področja, ki jih dokumenti zadevajo, lahko sklepamo, da nam gradivo prinaša tudi veliko informacij o laičnem življenju v mestu. Med akterji v pravnih poslih so navedeni številni Tržačani, pa tudi Kopršani, Pirančani ter prebivalci drugih istrskih mest. Seveda zasledimo med akterji tudi nekatera slovanska osebna ter krajevna imena. Zanimive so tudi informacije o stanju oziroma gradnji sakralnih objektov – leta 1367 (št. 161) je tako potekal spor glede izgradnje neke cerkve sv. Petra med predstavnikom kapitlja ter generalnim vikarjem škofa, iz katerega izvemo, da je bilo tedaj znotraj mestnega obzidja skupaj s katedralo 13 cerkva.

Če se sedaj posvetimo samim regestam, je potrebno najprej omeniti razdelitev popisa gradiva v tri skupine – v vsaki so dokumenti navedeni po notranjem kronološkem redu, numeracija pa je kontinuirana skozi celoten popis. V prvo skupino sodi gradivo, s katerim se je ukvarjal (in ga deloma tudi že transkribiral) Marsisch, v drugo skupino so umeščeni dokumenti Parentinovega popisa, tretja skupina pa predstavlja gradivo, ki je bilo tekom 19. in 20. stoletja vrnjeno tržaškemu kapitolju. Na takšno notranjo razdelitev nas opozarjajo tri tabele na koncu knjige, v katerih je novejša numeracija postavljena ob bok Marsichevi ter Parentinijevi, vendar je žal notranja shema samega popisa nekoliko nejasna, ker prehodi med tremi skupinami dokumentov niso ne označeni ne nakazani – nanje nas opomni samo spremenjen kronološki potek regest.

Z metodološkega vidika je edicija klasično zasnovana – za posamezni dokument so zapisani naslednji podatki: zaporedna številka, datum ter kraj izdaje, ki mu je velikokrat dodana tudi mikrolokacija kraja izdaje v izvirniku, ter nato krajši povzetek vsebine z navedbo najpomembnejših akterjev, omenjenih v dokumentu. Nato sledijo rubrike, ki so uniformirano zasnovane za vse dokumente, s čimer je dosežena večja preglednost ter manevriranje med podatki (čeprav niso vse aktualne pri posameznih regestih) – velikost, število vrstic, ime notarja, ki je bil zadolžen za izstavitev, informacije o (morebitnem) pečatu,

dodatne informacije za primer papeške bule, dosedanje objave pri Marcishu, Parentiniju ter Kandlerju, dodatna referenčna literatura ter morebitne opombe. S fotografskim gradivom so še dodatno predstavljene nekatere najstarejše listine ter določene papeške bule.

Po sklopu regist se nahajajo že omenjene tabele z uskladitvijo numeracije dokumentov, umanjka pa seznam referenčne literature, ki je navedena tekom regist, ter (imensko) kazalo, ki bi olajšalo manevriranje med tolikšnim naborem dokumentov.

Za konec dodajmo le še, da smo s Tissijinim prispevkom dobili enovit pregled gradiva, ki dopolnjuje Marsichevo in Parentinijevo delo, hkrati pa raziskovalcem olajša pristop k fondu. Glede na avtoričine dosedanje objave o zgodovini tržaškega kapitlja ter stanju arhiva je bila izdelava celovitih regist pričakovani dodatek k njenemu večletnemu delovanju na tem področju.

Ana Jenko